

کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

دکتر علی اسودی*

عضو هیأت علمی گروه زبان و ادبیات عرب، دانشگاه خوارزمی

دکتر زهره ناعمی

عضو هیأت علمی گروه زبان و ادبیات عرب، دانشگاه خوارزمی

نفیسه مجیدی**

چکیده

گرایش ادیبان به رنگهای مختلف بیانگر بازتابهای مختلف روانی در آنان است. آزمایش ماکس لوشر از برترین آزمایشهای شخصیت‌شناسی در روانشناسی به شمار می‌آید. این پژوهش با کمک نظریه لوشر تحلیل شد و به روش توصیفی-تحلیلی به شناخت شخصیت احمد مطر و میرزاده عشقی پرداخته است. قرمز با فراوانی ۱۹۵ در مرتبه اول اشعار مطر قرار دارد. با توجه به نظریه لوشر، مطر فردی پرتلاش و خواهان آرامش است. او کنترل دقیق بر روابط عاطفی خود دارد، به سختی به کسی اعتماد می‌کند و از رنگها برای بیان تبعیضهای جامعه خود کمک می‌گیرد.

در اشعار عشقی زرد و سفید با فراوانی ۳۰۶ در مرتبه اول قرار دارد. نتایج نشان می‌دهد وی به دنبال راه فراری برای خارج شدن از سختیهای جامعه خود می‌گردد و علاقه وافری به تجربه‌های جدید دارد. او می‌خواهد به مقام بلندی رسیده و مورد احترام دیگران قرار گیرد، هرگز آرام و قرار ندارد و برای رسیدن به بلند پروازیهای خود به محیط بیرونی خود فشار وارد می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: شخصیت، رنگ، آزمون لوشر، احمد مطر، میرزاده عشقی.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۶/۳۰

*نویسنده مسئول: asvadi@khu.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه خوارزمی

۱. مقدمه

رنگ از نظر اهمیتی که در خلق فنون ادبی دارد، از جمله مؤثرترین عوامل آفرینش به حساب می‌آید (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۰: ص ۲۷۱). میزان بهره‌وری از رنگها توسط شاعر، ریشه روانی دارد و نشانگر افکار و جهان‌بینی اوست.

ماکس لوشر از جمله روانشناسانی است که درباره‌ی تمایلات افراد به رنگهای مختلف تحقیق نموده است و با انجام آزمایشهایی توانست روانشناسی رنگ را از نظر علمی مستند کند (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱).

زبان نمادین رنگ، مجالی مناسب برای شاعران فراهم می‌آورد؛ تا در پشت نقابی رنگی مفاهیمی چون ظلم، خفقان، بی‌عدالتی و... را بیان کنند. احمد مطر و میرزاده عشقی از جمله این شاعران هستند. مطر در سال ۱۹۵۶ (م) در خانواده‌ای فقیر و پرجمعیت متولد شد (غنیم، ۱۹۹۸: ص ۴۹). زادگاه مطر از جهل و فقدان امنیت بیداد می‌کرد (اسماعیل، ۱۹۸۷: ص ۱۳). مسائل اجتماعی و مشکلات میان اقشار جامعه، موجب شد وی به بیان نابرابریهای اجتماعی و ظلم و ستم به قشر پایین جامعه بپردازد (غنیم، ۱۹۹۸: ص ۴۲؛ منافی، ۱۳۹۲: ص ۱۰۲). وی در سن ۱۴ سالگی شروع به سرودن شعر در انجمنها و شبهای شعر کرد (حسن، ۱۹۹۲: ص ۵۴)؛ از سوی دولت وقت (بعثی) به کویت تبعید شد و به عنوان نویسنده و رئیس روزنامه (القبس) به فعالیت پرداخت (غنیم، ۱۹۹۸: ص ۳۰). مدت زیادی طول نکشید که به لندن تبعید شد و تاکنون در آنجا فعالیت دارد (مطر، ۲۰۰۱: ص ۱۵).

سید رضا میرزاده عشقی در سال ۱۲۷۳ (ه. ش) در همدان به دنیا آمد و در ۶ سالگی شروع به تحصیل کرد و تا سن ۱۷ سالگی بیشتر ادامه نیافت. سپس به آموختن ادب و شعر پرداخت (رنجبر، ۱۳۷۷: ص ۸۴) و اشعاری در جهت مقابله علیه ظلم سرود. عشقی در سال ۱۳۰۰ (ه. ش) روزنامه قرن بیستم را در تهران چاپ کرد که در آن مقالات و اشعار انقلابی و انتقادی عشقی چاپ می‌شد و به همین دلیل بارها از طرف هیأت حاکمه، شماره‌های آن توقیف شد و در سال ۱۳۰۳ کشته شود (حائری، ۱۳۷۳: ص ۲۸ و ۲۹). تحلیل روانشناسانه شخصیت از خلال اشعار، مسیری جدید برای نقد و بررسی این دو شاعر می‌باشد که در پژوهش پیش رو بر اساس نظریه لوشر به آن پرداخته شده است.

———— کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

این تحقیق در پی پاسخگویی به این سؤال است که بسامد رنگهای به کاررفته در دیوان احمد مطر و میرزاده عشقی چگونه است؟ و ترتیب انتخاب این رنگها معرف چه ویژگی شخصیتی می باشد؟

به نظر می رسد با توجه به این که این دو شاعر از اوضاع نامساعد جامعه گلايه مند بودند، رنگ غالب در اشعار آنها رنگ سیاه باشد. هم چنین از آنجایی که هر دو شاعر طنزپرداز سیاسی هستند، احتمالاً رنگ قرمز که نشانگر جوشش هیجان و مبارزه است در اشعار این دو شاعر نمود ویژه ای داشته باشد.

به نظر می رسد این دو شاعر دارای شخصیتی بدبین نسبت به اطرافیان خود، مهاجم نسبت به دشمنان خود و مأیوس نسبت به دنیا و جامعه باشند.

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهشی در زمینه رنگ در اشعار مطر و عشقی انجام نشده است. پژوهشهایی که از منظر روانشناسی ماکس لوشر به تحلیل و بررسی رنگ پرداخته اند عبارتند از:

سوسن پورشهرام (۱۳۸۹) در مقاله ای با استفاده از الگوی لوشر بسیاری از وجوه شخصیت و ویژگی روحی فروغ فرخزاد را جلوه گر ساخته است. انسیه طالبی (۱۳۹۳) در مقاله خود بیان می کند، سمیح قاسم با ذکر حداکثری رنگ سیاه در اشعارش، می خواهد از تاریکی که بر دولتهای عربی سیطره دارد سخن بگوید. سوما بزرگی (۱۳۹۴) در پژوهشی بیان می کند که پربسامدترین رنگ در دیوان غاده السمان رنگ سیاه است و این نشاندهنده غلبه اندوه و تنهایی است. مهسا آبیاری (۱۳۹۵) در پایان نامه خود به بررسی شعر عبد المعطی الحجازی بر اساس نظریه لوشر پرداخته است و بیان می کند سبز پربسامدترین رنگ در اشعار وی می باشد که بیانگر طبیعت، تحرک و شادابی است. هیچ پژوهشی تاکنون به واکاوی شخصیت احمد مطر و میرزاده عشقی از دیدگاه علم روان شناسی به واسطه بررسی رنگ در اشعار آنها نپرداخته است.

۳. روانشناسی رنگ ماکس لوشر و روش تحلیل داده ها

«رنگ» در روانشناسی نوین، یکی از معیارهای شخصیت به شمار می آید؛ چرا که هر رنگ تأثیر خاصی از نظر روحی - جسمی بر فرد می گذارد. واکنش روانی انسانها به رنگهای مختلف متفاوت است و نشانگر یک وضعیت موجود ذهنی، یک تعادل شدید

و یا هر دوی آنها می‌باشد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۹). آزمایش لوشر اطلاعات زیادی را در مورد ضمیر خودآگاه و ناخودآگاه ساختمان روحی شخص در اختیار افراد قرار می‌دهد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۲۱-۲۳) و از هشت رنگ برای شخصیت‌شناسی استفاده می‌شود. چهار رنگ اصلی (آبی، زرد، قرمز، سبز) و چهار رنگ فرعی (بنفش، قهوه‌ای، خاکستری و سیاه) در این آزمایش بررسی می‌شوند. رنگها متناسب با جایگاهی که فرد مورد آزمایش تعیین می‌کند، گویای معنای متفاوتی از شخصیت هستند. بعد از انتخاب هر رنگ، پنج گروه ساخته می‌شود (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۱) که با کمک آن شخصیت فرد بررسی می‌گردد.

برای بررسی روانشناسانه اشعار و شخصیت احمد مطر و میرزاده عشقی، بسامد هر یک از رنگها که شامل کلمات مستقیم و کلماتی که تداعیگر آن رنگ هستند، مورد محاسبه قرار خواهد گرفت؛ سپس متناسب با آزمایش لوشر پنج گروه مشخص خواهد گردید و شخصیت شاعران از منظر روانشناسی تحلیل خواهد شد.

شایان ذکر است از آنجایی که در این آزمایش برای رنگ زرد و سفید یک معنای روانی در نظر گرفته شده است، در این مقاله نیز این دو رنگ با هم محاسبه شده‌اند.

۴. تحلیل رنگها در شعر احمد مطر و میرزاده عشقی بر اساس نظریه ماکس لوشر

۴-۱ رنگ خاکستری

خاکستری در این آزمایش نه تیره است و نه روشن، بلکه کاملاً خنثی است؛ نه اضطراب آفرین است؛ نه آرامش‌بخش. خاکستری، آزاد از هر محرک یا گرایش روانی می‌باشد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۷۴). تعداد رنگ خاکستری در دیوان مطر ۱۶ مرتبه است و در جایگاه هفتم قرار دارد.

حی علی الجهاد / رمادنا من تحته الرماد / من تحته الرماد / من تحته الرماد / حی
 علی الجماد (مطر، ۲۰۰۶: ص ۲۷۵) «بشتاب به سوی جهاد / زیر خاکستر ما خاکستر
 است / خاکستر و خاکستر است / بشتاب به سوی خمودگی و یخ زدن».

تأکید مطر به لایه‌های زیرینی که به واسطه انبوهی از خاکستر ایجاد شده است؛ از این جهت است که می‌خواهد موج ناامیدی و بی‌انگیزگی مردم را برای نجات وطن از ظلم به صورت غیرمستقیم به تصویر بکشد. رنگ خاکستر در اینجا به معنای خنثی بودن در برابر ناملازمات سیاسی و اجتماعی است.

———— کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی
کلماتی که در ابیات مطر تداعی گر رنگ خاکستری هستند عبارتند از: رماد، فیل،
دخان، ضباب.

این رنگ در دیوان عشقی با یکبار استفاده در وضعیت هفتم قرار دارد.
بیهوده نیست گفتم اگر بر تو ناخدای بیخود نبوده بهر تو کرد کبوتری
یعنی بیا از آئینه خاطر مبر با دست لطف گرد و غبار مکدری
خالق نموده یاوریت تا تو هم بخلق در وقت خود دریغ نداری ز یاور
(عشقی، ۱۳۲۱:ص ۹۳)

هر دو شاعر رنگ خاکستری را رد کرده‌اند و آن را در وضعیت هفتم قرار داده‌اند.
کسی که رنگ خاکستری را رد می‌کند مایل است هر چیز را در پوشش اراده خود قرار
دهد

۲-۴ رنگ آبی

آبی در برابر قرمز، بی‌تحرك و منفعل است و رو به سردی می‌رود؛ ولی از نظر معنوی
پویا، فعال، متوجه درون و نشاندهنده آرامش کامل است (ایتن، ۱۳۷۴: ص ۲۱۸).

فراوانی رنگ آبی در دیوان مطر ۵۳ مرتبه است و در جایگاه چهارم قرار دارد.

لم تزل عیناک سوداوین؟ / لا بالعسدرات الزرق أبدلت عیونی... / -عربی "أنت؟"
NO, don't be silly, they / -ترجمونی / لم یزل فیک دم الاجداد / -ماذنبی؟
هل یاختیاری خلفونی؟ / ... / کیف إذن، أضمن ألاً یذبحونی؟ / -إنتحر أو مُت / أو
استسلم لأنیاب المنون (مطر، ۲۰۰۶: ۷۰)

هنوز چشمانت سیاه است؟ / -نه با لنزهای آبی چشمانم را تغییر داده‌ام / -تو عربی؟
/ -نه آنها احمق نیستند / این جمله من را ترجمه کنید / -هنوز خون اجدادت در
وجود توست / -گناه من چیست؟ مگر به دلخواه خودم متولد شده‌ام؟ / ... اینک
چگونه تضمین کنم که آنها مرا نکشند؟ / -خودکشی کن یا بمیر / یا که خود را
تسلیم دندانهای مرگ کن.

این ابیات گفت‌وگویی میان شاعر و یک انسان عرب غرب‌زده است. چشمان سیاه،
نماد اصالت عربی است و چشمان آبی، نماد اروپایی بودن است. مطر معتقد است،
عربها برای رهایی از هویت عربی خود، شاید بتوانند ظاهرشان را تغییر دهند؛ ولی
خونی که در رگهایشان جاری است را خیر؛ پس سرنوشت آنها مردن است. در اینجا
رنگ آبی، نماد ظلم است و رنگ سیاه، نماد مظلومیت. ظلمی که از سوی کشورهای

آمریکایی و اروپایی گریبانگیر عربها شده است. کلماتی که در ابیات مطر تداعیگر رنگ آبی هستند عبارتند از: زرقاء، بحر، یم، سماء، نهر و... .
 رنگ آبی در دیوان عشقی با فراوانی ۴۴ در وضعیت ششم قرار دارد. قرار گرفتن این رنگ در این وضعیت به این معناست که نیاز به آرامش و اعتماد متقابل فرد در روابطش با دیگران ارضا نشده است و موجب اضطراب می شود. آبی طرد شده به این معنی است: قطع روابط یا دست کم میل به قطع روابط که منجر به رفتار بی قرار یا تغییرپذیر و درجه ای از خشم روحی می گردد. هنگامی که رنگ زرد به عنوان رفتار جبرانی آبی طرد شده، انتخاب می شود به این معناست که شخص به دنبال یافتن راهی جهت بیرون آمدن از دشواریهاست. امکان دارد که این تلاش به علاقه مندی به پیشبرد جنبشهایی که برای ایجاد برادری جهانی تلاش می کند و نظایر آن منجر شود (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۸۱-۸۳).

در اشعار عشقی رنگ آبی اغلب در معنی عادی به کار رفته است:

طرف ده مختصر آبی و در آن مرغابی منعکس گشته در آن سقف سپهر آبی
 و در آن حاشیه سرخ شفق عنابی

(عشقی، ۱۳۷۵: ص ۲۰۲)

شاعر در این بیت برکهای که از انعکاس رنگ آسمان به رنگ آبی درآمده است را توصیف می کند. واژگانی نظیر آسمان، دریا، آبیگون، موج، جویبار، نهر و ... به عنوان تداعیگر رنگ آبی در اشعار این عشقی به کار برده شده اند.

۳-۴ رنگ سبز

سبز نشاندهنده رضایت، آرامش و امیدواری است. رنگ سبز مخلوطی از دانش و ایمان است. در بهار و تابستان، این رنگ حامل پیام شادی و سرور است (ایتن، ۱۳۷۴: ص ۲۲۰).
 فراوانی رنگ سبز در دیوان مطر حدود ۴۰ مرتبه است و در جایگاه پنجم واقع شده است که به این معناست فرد تمایل به هیجان دارد و خود را در یک حالت ناراحت کننده و اضطراب منتهی به ناشکیبایی ظاهر کرده است. لذا منجر به بروز غیرقابل کنترل خشم و اضطراب شدید می شود (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۸۶). خشم و ناشکیبایی مطر نسبت به وضعیت ظالمانه حکومت را می توان در اشعار وی به وفور یافت.

والقضية/ ساعة الميلادِ كانت بُندقية/ ثمّ صارت وتداً فی خيمة/ أغرقه «زیت»/
 فأضحی غصن زیتون/ و أمسی مزهرية/ تنعش المائدة الخضراء/ صبجاً و عشية/ فی

_____ کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

القصور الملكية (مطر، ۲۰۰۶: ص ۳۰۴ و ۳۰۵)

و قضیه این است که/ هنگام تولد تفنگی بود/ سپس تبدیل به ستون خیمه‌ای شد/ روغن آن را غرق کرد/ و شاخه زیتونی شد / و گلدانی شد/ سفره سبز را روح می‌بخشید/ هر صبح و شام/ در قصرهای سلطنتی.

جهاد مظهر مقاومت به فراموشی سپرده شده و حاکمان به تفنگهای بی‌مصرفی که به عنوان میخی برای مستحکم کردن گوشه‌ای از خیمه وطن به‌کار گرفته شدند، تشبیه شده‌اند. تدریجاً این میخ نیز به شاخه سبز زیتون تبدیل شد که نمایانگر صلح و غوطه‌ور شدن حاکمان در ناز و نعمت است. کشورهای عربی در اثر تاراج غریبان، تبدیل به جولانگاهی برای آنها شدند و از خود اختیاری نداشتند؛ مانند گلدان زیبایی که فقط زیبایی‌بخش سفره است و غریبان تشخیص می‌دهند که کجا و چگونه آن را جابه‌جا کنند. در این ابیات، سبز نشانه امیدواری مردم نیست؛ بلکه شاعر با زبانی کنایه‌آمیز خشم خود را نسبت به حاکمان بی‌لیاقت عربی ابراز می‌کند. کلماتی که در ابیات مطر تداعیگر رنگ سبز هستند عبارتند از: حدیقه، اعلاف، اعشاب، شجر، نخل، دوحه، مراعی، الطبیعه و ...

رنگ سبز در اشعار عشقی با ۱۰۷ بار تکرار در وضعیت پنجم قرار گرفته است و غالباً بیانگر سرزندگی، حیات مجدد، طراوت، سرسبزی و طبیعت است. براساس نظریه لوشر، عشقی خواستار شناخته شدن است، اما به دلیل اینکه نتوانسته به مقصودش دست یابد، احساس می‌کند که قدرتش کاهش یافته است. این حالت منجر به اضطراب و پریشان حالی وی می‌گردد. عشقی به دنبال راهی برای خارج شدن از دشواریهایی است که با آن روبرو شده است. این فرار به سوی آزادی تلاشی برای گریز از احساس اضطراب است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۸۵ و ۸۶). عشقی در این ابیات، به حیات مجدد فصل بهار اشاره دارد. رنگ سبز در این ابیات در معنای معمولی به کار رفته‌اند و برای وصف طبیعت استفاده شده‌اند:

ولی امروز است آن روز تاریخی و دستانی

که عالم بر کند این رخت چرکین زمستانی

به جای آن به خود پوشد حریر سبز بستانی

بویژه ای خوشا نوروز این شهر کهستانی

(عشقی، ۱۳۲۱: ص ۲۰)

این ابیات می‌تواند اشاره‌ای به زندگی بعد از انقلاب داشته باشد که جامعه رخت

چرکین خود را از تن می‌کند و جامه‌ای از حریر سبز می‌پوشد. واژگانی نظیر جنگل، دشت، خرّم، چمنزار، باغ، سبزه، بیشه، دمن، سرو و... به عنوان تداعیگر رنگ سبز در اشعار عشقی استفاده شده‌اند.

۴-۴-۴ رنگ قرمز

رنگ قرمز، مفهوم مبارزه و انقلاب را به همراه دارد. این رنگ، گاهی به معنای شرارت و خصومت و گاهی به معنای عشقی پاک و آسمانی است (ایتن، ۱۳۷۴: ص ۲۱۶).
 در اشعار مطر فراوانی رنگ قرمز ۱۹۵ می‌باشد که بر این اساس در مرتبه نخست قرار دارد.

صدری أنا زنزانه قضبانها ضلوعی/یدهمها المخبر بالهلوع/ یقیس فیها نبیه فی النقاء
 فی الهواء /و نسبة الحمره فی دمائی رثتی.../و الدم فی قلبی/کالدموع یلومنی/لأننی
 مبذر فی نعمه الخضوع/لولم تمت کل کریات دمی الحمراء/من قلّه الغداء/لا تتشل
 المخبر شیئا من دمی/ثم ادعی بأننی شیوعی (مطر، ۲۰۰۶: ص ۱۸۵)

سینه‌ام زندان است که نرده‌هایش دنده‌های من است/ خبرچینی حریصانه به آن
 هجوم می‌برد/ میزان تمیزی هوا و سرخی خونم را با ریه‌ام می‌سنجد/ و خون در
 قلبم/ مانند اشک مرا ملامت می‌کند.../ زیرا که من نعمت تسلیم را تلف می‌کنم/
 اگر همه گلبولهای قرمز خونم از کم غذایی نمرده بود/ خبرچین اندکی از خونم را
 می‌ربود/ و ادعا می‌کرد من کمونیستم.

مطر نمی‌تواند سکوت کند و شاهد نابودی آرمان‌ها و عقایدش باشد، زیرا خون جاری در بدنش که نماد تحرک و زندگی است او را ملامت می‌کند. انقلابی بودن، از اصلی‌ترین مؤلفه‌های شعر مطر است. شعرش آینه‌ای از گسترش روحیه انقلابی است (رجبی، ۱۳۹۱: ص ۸۲).

کلماتی نظیر زهره، ورده، شهید، قلب، برکان، خمر و... تداعیگر رنگ قرمز هستند که به‌وفور در اشعار مطر استفاده شده‌اند.

رنگ قرمز در دیوان عشقی با بسامد ۲۴۳ در جایگاه دوم قرار دارد و بیشتر با هدف، میل و اشتیاق رسیدن به انقلاب و تحولی در اوضاع کشور، بیان شده‌است. عشقی بی‌درنگ برای رسیدن به آرزوها و امیدهای خود که همان خوشبختی مردم سرزمینش است، تلاش می‌کند (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۵۱).

مگو که غنچه چرا چاک چاک و دل خون مگه این نمایشی از زخم قلب مجنون است

———— کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

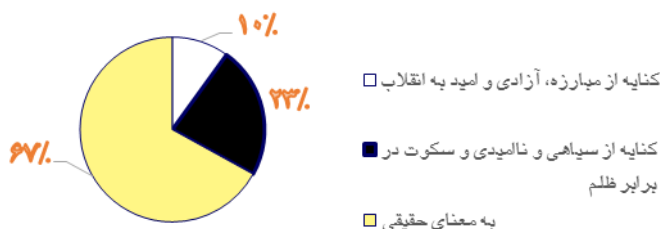
است که غنچه چرا چاک چاک و پر خون است

نمونه دل آزادگان بود گل سرخ
زبان عشقی شاگرد انقلاب است این
زبان سرخ زبان نیست بیرق خون است
(عشقی، ۱۳۲۱:ص ۱۰۷)

در این شعر عشقی وضعیت خود را به غنچه‌ای چاک چاک تشبیه می‌کند. شاعر گل سرخ را نمونه‌ای از دل آزادگان و زبان خود را شاگرد انقلاب می‌داند و آن را به بیرق خون تشبیه کرده است. دغدغه‌های وطن دوستی و مردم‌گرایی و انقلابی عشقی، او را به شاعر آزادی و انقلابی تبدیل کرده است (لطیف‌پور، ۱۳۸۵: ص ۷۱). «یکی از دلایل مهم و مؤثری که باعث آشفته‌گی زندگی عشقی شده، حب و عشق وافر او به وطن است» (لطیف‌پور، ۱۳۸۵: ص ۵۷). واژگانی نظیر خون، آتش، شرر، قلب، دل، می، شراب، گل‌گون، گل و... به عنوان تداعیگر رنگ قرمز در اشعار این شاعر به کار برده شده‌اند.

۵-۴ رنگ زرد و سفید

زرد، روشنترین رنگ در میان همه رنگهاست. این رنگ که نشان روشنی و نور، معرفت (ایتن، ۱۳۷۴:ص ۲۱۲)، شادمانی، پیشرفت به جلو، رفتن به سوی چیزهایی تازه و نوین، رهایی، امید و انتظار خوشبختی است (لوشر، ۱۳۹۷:ص ۹۰ و ۹۱). در اشعار مطر، تعداد فراوانی رنگ سفید و زرد به حدود ۱۷۵ بار می‌رسد و در مرتبه دوم قرار می‌گیرد. رنگ سفید و زرد در اشعار مطر گاهی به معنای واقعی آن است و گاهی تداعیگر رنگ سیاهی و ظلمت است. در برخی از ابیات شعر مطر، سفید به معنای سکوت در برابر ظالمان، پذیرش ظلم حاکمان مستبد و پوششی برای زشتکاریهای حاکمان است. در برخی از ابیات، سفید به معنای امید، آرزو و پیروزی در برابر ظلمت است که با کلمه فجر، نور و ... بیان شده است.

نمودار ۱: درصد معانی رنگ سفید در دیوان احمد مطر

و هربنا نحو بیت الله منکم / فإذا فی البیت بیت ابیض! / و إذا آخر دعوانا سلاح
 ابیض! / هدنا الیأس / و فات الغرض (مطر، ۲۰۰۶: ص ۱۱۹)
 از شما به سوی خانه خدا فرار کردیم / پس ناگهان در خانه، کاخ سفید بود! /
 در نتیجه آخرین درخواست ما، اسلحه سفید شد! / نومییدی نابودمان کرد / و هدف
 از بین رفت.

این بیت گویای این مطلب است که در عربستان به جای خانه سیاه کعبه، کاخ سفید
 محترم شمرده می شود. مردم از ظلم به تنگ آمده اند؛ ولی هیچ سلاحی برای دفاع کردن
 از خود ندارند. در اینجا مطر از رنگ سفید برای توصیف خانه ظلم (کاخ سفید) استفاده
 می کند و با بیان متناقض اسلحه سفید، سکوت در برابر ظلم را به مخاطب منتقل
 می کند. در نتیجه در این ابیات نمی توان رنگ سفید را نشانه رهایی، امید وانتظار
 خوشبختی دانست. کلماتی که در ابیات مطر تداعیگر رنگ سفید وزرد هستند عبارتند
 از: نور، طلع، بارق، ضوء، باهر، فجر، نهار، صبح، غدا و ... .

رنگ زرد و سفید همراه تداعیگرهایش در دیوان میرزاده عشقی ۳۰۶ بار تکرار شده
 و از نظر بسامد، اولین رنگ به شمار می آید که بیانگر نگاه فرد به سوی آینده و پیشرفت
 به جلو است. در آرزوهای وی می توان نقش تحول و ترقی در بالاترین جایگاه یافت
 (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۱ و ۹۰). از جمله اشعاری که می توان رنگهای سفید و زرد را به خوبی
 در آن شاهد بود، در تابلوی اول شعر (ایده آل یک نفر پیرمرد دهقانی) با عنوان (شب
 مهتاب) است:

چو آفتاب پس کوهسار پنهان شد   زشرق از پس اشجار مه نمایان شد
 هنوز شب نشده آسمان چراغان شد   جهان ز پرتو مهتاب نورباران شد
 ین   چون نو عروس سفید آب کرده روی زمین
 خلاف اگر چه قاعدتاً، شب سیاهی است   خلاف هر شبه، امشب دگر شبی است پدید
 پدید دگر شبی است پدید
 شما به هر چه که خوب است ماه می گوئید   بیا که امشب ماه است و دهر، رنگ امید
 به خود گرفته همانا در این شب سیمین

(عشقی، ۱۳۲۱: ص ۵۳)

شاعر در این ابیات جهان را پر از نور امید و آسمان را چراغانی و پرنور توصیف
 می کند. ماه با تمام درخشش و شهرتش به زیبایی، رنگ و نورش را از امید وام گرفت

———— کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

است. شاعر با آرایه حس آمیزی بیان می کند که امید از ماه زیباتر است و به خاطر تابش نور امید در ماه، گویا زمین به نو عروسی زیبا و سفید تبدیل شده است. رنگ زرد و سفید در این شعر بیانگر امید به زندگی است.

گاهی عشقی، رنگ زرد و سفید را با معنای متناقض به کار می برد. براساس نظریه لوشر انتخاب رنگ زرد در وضعیت اول می تواند این معنی باشد که شخص علاوه بر میل شدید به فرار از دشواریهای موجود از طریق یافتن راه خروج جهت رهایی، علاقه وافری به تجربه های جدید دارد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۱ و ۹۲). شعر زیر با وجود اینکه از رنگ سفید و زرد خالی نیست، اما این گلایه مندی از زندگی را در خود به همراه دارد:

گر نبودی تابش ستاره من در سپهرگر نبودی
تابش ستاره من در گر نبودی تابش
ستاره من در سپهر

گر بدم من در عدم ستاره عورت نبود
آسمان خالی از استارگان عور بود

(عشقی، ۱۳۲۱: ص ۱۶۶)

۴۵

عشقی از آفرینش خود ناخشنود است و خلقت خود را یک وصله ناجور می داند که صرفاً او را به اجبار و برای عذاب کشیدن آفریده اند (لطیف پور، ۱۳۸۵: ص ۸۰). شاعر آفرینش خود را به تابش ستاره ای در آسمان تشبیه می کند، اما از آنجایی که سختی ها، او و هم وطنانش را احاطه کرده است، این ستاره را با کلمه (عور) که به معنی نابینا است، همراه می کند. وی آرزو دارد به مقام بلندی رسیده و مورد احترام زیاد دیگران قرار گیرد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۱ و ۹۲). از آنجایی که به امیالش دست نیافته است ناامیدی در وجودش رخنه کرده است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۰). در شعر زیر رنگ زرد بیانگر افسردگی و ناامیدی است که فضای شعر این شاعر را دربر گرفته است:

دو ماه رفته ز پاییز و برگها همه زرد
فضای شمران از باد مهرگان پر گرد
بهار سبز به پاییز زرد شد منجر

(عشقی، ۱۳۷۵: ص ۱۷۹)

کلماتی نظیر نور، درخشش، صبح، زر، خورشید، مهتاب، ستاره و... به عنوان تداویگر رنگ زرد و سفید در اشعار عشقی استفاده شده اند.

۶-۴ رنگ بنفش

بنفش نماد بی‌خبری، بی‌اختیاری، ظلم و دشواری است. بنفش گاه تهدیدکننده و گاه تشویق‌کننده و امیدبخش است (ایتن، ۱۳۷۴: ص ۲۲۰-۲۲۱). این رنگ در ابیات مطر و عشقی استفاده نشده است و در وضعیت هشتم قرار دارد و به این معنی است که آرزوی داشتن یک صمیمیت عارفانه با فرد دیگری رد شده و یا سرکوب گردیده است. این حالت سبب می‌شود که محافظه‌کاری نسبتاً شدیدی در فرد شکل گیرد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۴-۹۵).

۷-۴ رنگ قهوه‌ای

رنگ قهوه‌ای، فاقد تأثیر فعال بوده و منفعل و پذیرنده است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۵). تعداد رنگ قهوه‌ای در اشعار شاعر ۳۷ بار است و در مرتبه ششم قرار می‌گیرد. ربما سحتک السمراء کلا صبغونی / لنقل لحیتک الکثه کلا / حلقوا لی الرأس و اللحیه و الشارب (مطر، ۲۰۰۶: ۷۰) صورت سبزه است، ابداً رنگم کرده‌اند / ریش پرپشتت را می‌گویم، هرگز / سر و ریش و سیلم را تراشیده‌اند.

سبزه بودن صورت، اصالت یک فرد عرب را نشان می‌دهد. همان‌طور که از عنوان قصیده-وسائل النجاء- مشخص است، مردمان عرب، راه نجات خود از ظلم ابرقدرتهای غربی را، الگو قرار دادن فرهنگ اروپایی می‌دانند؛ ولی شاعر با توجه به خصوصیات شخصیتی که دارد، مایل است به عنوان یک پیشتاز بدرخشد و تحمل تحقیر و طنش را ندارد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۶-۹۷). کسی که این رنگ را در مرتبه پنجم تا هفتم قرار داده است؛ به منزله رد کردن این رنگ می‌باشد. رد کننده رنگ قهوه‌ای، خود را فردی تصور می‌کند که از قدرت بالایی برخوردار است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۶-۹۷). کلماتی که در ابیات مطر تداویگر رنگ قهوه‌ای هستند عبارتند از: تراب، طین، ثری، مفازه و... .

رنگ قهوه‌ای در اشعار عشقی با بسامد ۱۶۰ در وضعیت چهارم قرار دارد که نشانگر نیاز روز افزون عشقی به آسایش جسمی و خشنودی حسی است. «علت این وضعیت شاید وجود مشکلاتی باشد که شخص خود را قادر به مقابله با آنها نمی‌بیند» (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۶). عشقی در (عشق وطن) شعر اوج یأس خود را از نابودی وطن که محل آسایش و محیط امن اوست نشان می‌دهد. به باور او حتی از خاک وطن آنقدر باقی نمانده است که آن را بتوان از فرط استیصال بر سر خود ریخت:

خاکم خاکم به سر ز غصه بر سر خاک اگر
 خاک خاک وطن چو رفت چه خاکی به
 کنم به سر ز غصه بر سر خاک اگر کنم
 سرکنم وطن چو رفت چه خاکی به سرکنم

_____ کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

آوخ کلاه نیست وطن تا که از سرم برداشتند فکر کلاهی دگر کنم
مرد آن بود که این کلاهش بر مرد آن بود که این نامردم ار که بی کله آنی به سر کنم
کلاهش بر سر است و من

(عشقی، ۱۳۲۱:ص ۱۵۳)

عشقی وطن را به کلاهی تشبیه کرده که بی تشابه به سرپناه نیست. اندوه او از بخشیدن سرزمینش به کشورهای بیگانه به اندازه‌ای است که نمی‌تواند لحظه‌ای روزگار را به آسایش بگذراند. «در اشعار عشقی گاهی عشق به میهن، همراه با چنان اشتیاقی سراریز شده که ناخودآگاه احساسات و عواطف خواننده را برمی‌انگیزد. وی زیباترین و بهترین احساسات وطن پرستانه خود را به زبان شیرین آهنگین، نغمه سرایی می‌کند» (شمعی و بیطرفان، ۱۳۹۳:ص ۱۵۲). از جمله واژگان دیگری که در اشعار عشقی تداعیگر رنگ قهوه‌ای هستند عبارتند از: خاک، زمین، کوه، کوهسار، سنگ، کشتی و...

۸-۴ رنگ سیاه

سیاه تیره‌ترین رنگ، بیانگر فکر پوچی و نابودی، نفی‌کننده خود، نشانگر ترک علاقه، تسلیم و انصراف نهایی است (لوشر، ۱۳۹۷:ص ۵۴). در بررسی اشعار مطر تعداد فراوانی رنگ سیاه به حدود ۱۴۴ بار می‌رسد که در جایگاه سوم قرار می‌گیرد.

کم عازف عن جدول متوقف / و متابع میل السراب الجاری / لولا إصطراع الأرض ما قامت علی / یم الدجن سوابح الأقمار (مطر، ۲۰۰۶:ص ۴۴)
بسا کسانی که از جوی راکدی روی گردانند / و به دنبال یک سراب جاری در حرکت / اگر کشمکش زمین نبود روی دریای تاریکی / مهتابهای شناور برپا نمی‌شد.

مطر افراد منفعل جامعه را که پذیرای ظلم هستند، به جوی راکد تشبیه می‌کند و آنها را مسبب ریشه دواندن ظلم در جامعه می‌داند. کلمه (دجن) بیانگر رنگ سیاه است. او اوضاع کنونی جامعه را به دریای سیاه تشبیه می‌کند و انقلاب در مقابل این ظلم را با کلمه (قمر) مقدس و امیدبخش متصور می‌شود. ترجیح دادن رنگ سیاه که اصطلاحاً بی‌رنگ نامیده می‌شود، متضمن یک نگاه منفی به زندگی، نشانگر اعتراض لجوجانه فرد، نسبت به وضع موجود و بیانگر اضطراب و ترس زیاد در فرد است (لوشر، ۱۳۹۷:ص ۵۴ و ۷۴).

در برخی از ابیات شعری وی معنای غیرحقیقی رنگ سیاه بر معنای حقیقی آن غلبه دارد:

إذا سجتُ فإِنما تتطهر / الزنانه السوداء فی افکاری... / شتان بین ظلامکم و نهاری
 (مطر، ۲۰۰۶: ص ۴۵)

اگر زندانی شوم زندان سیاه / در اندیشه‌ام پاکیزه می‌گردد / بین تاریکی شما و روز
 من تفاوت بسیاری است.

در این بیت، مطر سیاهی ظاهری را بر سیاهی باطنی ترجیح می‌دهد. در نگاه او، مردمانی که بیرون از زندان زیر سایه ظلم زندگی می‌کنند، در تاریکی محض به سر می‌برند. او آزادانه انتقاد می‌کند و بدون هیچ هراسی حقایق را می‌سراید. در اینجا نمی‌توان گفت سیاهی به معنای ترک علاقه و تسلیم است بلکه برعکس، نشانگر آزادی و رهایی از قید و بندهاست.

علاوه بر لفظ کلمه (أسود) در اشعار وی، به تداعی‌گرهایی از این رنگ نیز برمی‌خوریم. کلماتی نظیر دجن، حالک، قاتم، ظلمه، لیل، غراب و... در ابیات مطر بیانگر رنگ سیاه هستند.

رنگ سیاه در اشعار عشقی با ۲۱۶ بار تکرار نیز در وضعیت سوم قرار گرفته است که بیانگر این است که هر چند عشقی با مشکلات متعددی مواجه است ولی انتظار دارد، تغییر مسیری برای خاتمه دادن به مشکلات او صورت گیرد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۸). عشقی قبل از رنگ سیاه، رنگ قرمز را انتخاب کرده است و این به این معناست که امیال و آرزوهایش محقق نشده‌اند و علت افزایش فراوانی رنگ سیاه در اشعارش کمبودهایی است که با آنها مواجه شده است. زندگی عشقی مصداق این بیت معروف است که (آنچه بینم دلم نمی‌خواهد و آنچه خواهد دلم، نمی‌بینم).

در تکاپوی غروب است ز گردون خورشید	دهر دهر در بیم شد و رنگ رخ دشت پرید
است ز گردون خورشید	در بیم شد و رنگ رخ دشت پرید
دل خونین سپهر از افق غرب پدید افق غرب	چرخ چرخ از رحلت خورشید سیه می -
پدید	پوشید از رحلت خورشید سیه می پوشید

(عشقی، ۱۳۲۱: ص ۱۴۴)

عشقی در این ابیات به توصیف (خورشیدگردون هنگام غروب، دشت رنگ پریده، دهر مبهوت، سیاه پوشیدن چرخ از رحلت خورشید و...) که همه رنگ ظلمت و تاریکی

———— کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی را در خود دارند، می‌پردازد. یکی از آرزوهای عشقی برای زنان سرزمینش آزادی، استقلال و رهایی از هر نوع اسارتی است. در شعر زیر نیز از رنگ سیاه برای توصیف تیره‌بختی و سیه‌روزی زنان ایرانی برای دفاع از حقوق آنان در زمان قاجار می‌پردازد:

مر مرا هیچ گنه نیست به جز آنکه ز من   زین گنه است که تا زنده‌ام اندر کفنم
من سیه پوشم و تا این سیه از تن نکنم   توتو سیه بختی و بدبخت چه بخت تو
منم سیه بختی و بدبخت چه بخت تو منم
(عشقی، ۱۳۲۱: ص ۸۵)

میرزاده در شعر عید نوروز به مناسبت نوروز سال ۱۳۳۸ قمری، فضایی کاملاً یأس‌آلود و غم‌انگیز را به تصویر می‌کشد:

من به بام اندر و گوشم به فغان بومی است

در عجب سخت که امشب چه شب مغمومی است

این شب عید مبارک، چه شب مشؤومی است

در مبهوت آینده نامعلومی است

(حائری، ۱۳۷۳: ص ۴۴۸)

واژه شب در اشعار میرزاده عشقی از بسامد بالایی برخوردار است که حاکی از طولانی بودن و تداوم ظلم و ستم در واقعیت بیرونی است (قانونی، ۱۳۹۴: ص ۶۸). او شدت ظلم را در حدی می‌بیند که روز و شب را تیره کرده‌است. ستم ظالمانه مداوم، مظلومان را می‌آزارند و آسایش را از آنان سلب می‌کند. سزد ای شام چرخ تیره‌وش وقتی سحر گردی

نه هر شام و سحر این تیره گردون تیره‌تر گردی

(عشقی، ۱۳۲۱: ص ۱۳۴)

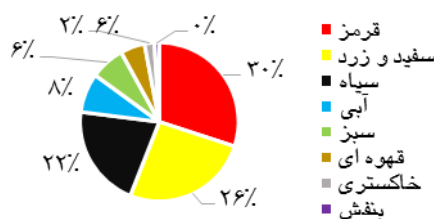
کلماتی نظیر تاریک، ظلمانی، شب، زلف، مو... در ابیات عشقی بیانگر رنگ سیاه هستند.

۵. بسامد رنگها

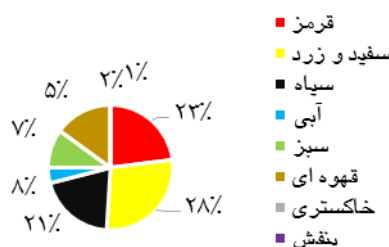
مجموعاً ۶۶۱ بار از رنگها در اشعار مطر استفاده شده است. رنگ قرمز با فراوانی ۱۹۵ در مرتبه اول، رنگ زرد و سفید با فراوانی ۱۷۵ در مرتبه دوم، رنگ سیاه با فراوانی ۱۴۴ در مرتبه سوم، رنگ آبی با فراوانی ۵۳ در مرتبه چهارم، رنگ سبز با فراوانی ۴۰ در

مرتبۀ پنجم، رنگ قهوه‌ای با فراوانی ۳۷ در مرتبۀ ششم، رنگ خاکستری با فراوانی ۱۶ در مرتبۀ هفتم و رنگ بنفش استفاده نشده و در مرتبۀ هشتم در اشعار مطر قرار دارد. مجموعاً ۱۰۷۷ بار از رنگ‌ها و مشتقات آنها در اشعار عشقی استفاده شده است. رنگ زرد و سفید با فراوانی ۳۰۶ در مرتبۀ اول، رنگ قرمز با فراوانی ۲۴۳ در مرتبۀ دوم، رنگ سیاه با فراوانی ۲۱۶ در مرتبۀ سوم، رنگ قهوه‌ای با فراوانی ۱۶۰ در مرتبۀ چهارم، رنگ سبز با فراوانی ۱۰۷ در مرتبۀ پنجم، رنگ آبی با فراوانی ۴۴ در مرتبۀ ششم، رنگ خاکستری با فراوانی ۱ در مرتبۀ هفتم و رنگ بنفش بدون کاربرد و در مرتبۀ هشتم در اشعار میرزاده عشقی قرار دارد.

نمودار شماره ۲: درصد میزان استفاده از رنگها در دیوان احمد مطر

نمودار شماره ۳: درصد میزان استفاده از رنگها در دیوان میرزاده عشقی

۶. گروه‌بندی و علامت‌گذاری هشت رنگ

رنگ‌ها به ترتیب علاقه فرد و به صورت دوه‌دو (زوجی) گروه‌بندی می‌شوند. زوجهای اول با علامت (+)، دوم با علامت (x)، سوم با علامت (=)، چهارم با علامت (-) و پنجم

_____ کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی با علامت (+/-) نشان داده می‌شوند. هر گروه معنای ساختاری خاص خود را داراست (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۹۹).

جدول شماره ۴: ترتیب چیدمان رنگها در دیوان احمد مطر

بنفش	خاکستر	قهوه‌ا	سبز	آبی	سیاه	سفید و زرد	قرمز
ش	ی	ی	ی	بی	یاه	سفید و زرد	قرمز
بنفش	خاکستر	قهوه‌ا	سبز	آبی	سیاه	سفید و زرد	قرمز
ش	ی	ی	ی	بی	یاه	سفید و زرد	قرمز
-۵	-۰	=۶	=۲	۱	۷	+۴	+۳
				×	×		

جدول شماره ۵: گروه‌بندی رنگها در اشعار احمد مطر

گروه ۵	گروه ۴	گروه ۳	گروه ۲	گروه ۱
+۳۰	-۰۰	=۲۰	×۷۰	+۳۰
-۵۰	-۵۰	=۶۰	×۱۰	+۴۰

با توجه به جایگاه رنگها در گروه ۱، مطر به نوگرایی (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۱۰) و حرکت به سوی تمدن جدید تمایل دارد (رجبی، ۱۳۹۱: ص ۹۰) و در برابر هر چیز تازه، جدید یا شگفت‌انگیز، واکنش مثبت نشان می‌دهد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۴۹). مطر فردی برون‌محور، پرکار و فعال است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۱۰). او برای کسب پیروزی و تجربه تلاش می‌کند. این شاعر می‌خواهد که آزادانه رشد کند، زنجیرهای تردید را از هم بگسلد. مطر ارتباط با دیگران را دوست دارد و طبعی پرشور و شوق دارد. او نسبت به آینده خوش‌بین است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۴۹).

با توجه به گروه ۲، مطر به دنبال آرامش مطلق، صلح و صفا است (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۱۸). در نگاه مطر، انقلاب و مبارزه برای در آغوش کشیدن رهایی، تنها راه چاره است (رجبی، ۱۳۹۱: ص ۸۹). مطر نیاز به مصاحبت گرم و صمیمانه دارد و از هموطنان خود توقع دارد که توجه خاصی به اشعارش داشته باشند. اگر این خواسته او برآورده نشود، امکان دارد که از آنها دوری گزیند (لوشر، ۱۳۹۷: صص ۱۵۶ و ۱۷۲). اصلی‌ترین عاملی که شاعر را به بدبینی مطلق می‌کشاند، عدم همراهی اطرافیان با روحیه انقلابی و اصلاح‌گرانه شاعر است (رجبی، ۱۳۹۱: ص ۸۶).

با توجه به گروه ۳، مطر احساس می‌کند که در مورد مشکلات و دشواریهای موجود کار چندانی از دست او ساخته نیست و ناگزیر است که بهترین استفاده را از شرایط موجود بکند (لوشر، ۱۳۹۷:صص ۱۸۰ و ۱۸۷). او اصرار زیادی برای کسب آسایش دارد. وی فقط زمانی می‌تواند آرامش خود را حفظ کند که شرایط ناراحت‌کننده بهبود یافته باشد (لوشر، ۱۳۹۷:ص ۱۰۸).

گروه ۴ بیانگر اضطراب مطر است که از احساسات و عواطف سرکوب شده ناشی می‌شود. از خوش سلیقه بودن، دلپذیر بودن و حساس بودن لذت می‌برد. دیدگاه ارزیابی - انتقادی خود را حفظ کرده و تحت الشعاع قرار نمی‌گیرد؛ مگر آنکه در مورد اصالت و یکپارچگی یک چیز کاملاً مطمئن شود. خواستار صمیمیت کامل به عنوان سرپناهی در برابر تمایلش مبنی بر اعتماد کردن است (لوشر، ۱۳۹۷:صص ۱۹۵ و ۱۹۶).

گروه ۵ به این معناست که آرزوها و اعمال مطر به سوی چیزهایی هدایت می‌شوند که وی را مجذوب، تحریک و شیفته خود می‌کنند؛ درحالی‌که او قصد دارد دیگران را شیفته سازد. چنین شخصی می‌تواند خواستار عشق و دوستدار زیبایی باشد (لوشر، ۱۳۹۷:ص ۱۱۰). او دوست دارد که آزادانه و بلامانع عمل کند؛ ولی لزوم پیروی از عقل و منطق و انجام کامل کار و مشخص بودن آن، موجب محدودیت فعالیت او می‌شود (لوشر، ۱۳۹۷:ص ۲۵۶).

جدول شماره ۶: ترتیب چیدمان رنگها در دیوان میرزاده عشقی

بنفش	خاکستری	آبی	سبز	قهوه‌ای	سیاه	قرمز	سفید و زرد
بنفش	خاکستری	آبی	سبز	قهوه‌ای	سیاه	قرمز	سفید و زرد
-۵	-۰	=۱	=۲	×۶	×۷	+۳	+۴

جدول شماره ۷: گروه‌بندی رنگها در اشعار میرزاده عشقی

گروه ۵	گروه ۴	گروه ۳	گروه ۲	گروه ۱
+۴۰ -۵۰	-۰ -۵۰	=۲۰ =۱۰	×۷۰ ×۶۰	+۴۰ +۳۰

_____ کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

با توجه به تفسیر کارکردی گروه ۱، عشقی قویا تحت تأثیر آرزوها و امیدهای خود قرار دارد. عشقی تلاش می‌کند که زمینه فعالیت خود را زمینه‌های جدید بسیار گسترده سازد و بر دیگران تأثیر بگذارد (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۱۲ و ۱۵۱).

زوج ۲ بیانگر آن است که «عزت نفس شخص کاهش یافته و اینک نیازمند شرایط آرام بخش و دوراندیشانه از جانب دیگران است تا زمینه بهبود فراهم شود» (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۷۳). بنابر زوج ۳ عشقی «عقیده دارد که سهم خود را از زندگی دریافت نکرده است، یعنی نه او را به طرز صحیح درک کرده‌اند و نه به قدر کافی از وی تمجید شده است. احساس می‌کند که ناگزیر به سازگاری است و روابط نزدیک او با دیگران فاقد جهات عاطفی می‌باشد» (لوشر، ۱۳۹۷: ص ۱۷۹)

تفسیر کارکردی شخصیت احمد مطر و میرزاده عشقی در گروه ۴ و ۵ کاملاً شبیه هم است. به همین دلیل از توضیح مجدد خودداری کردیم.

۷. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، پس از بررسی فراوانی رنگها در اشعار مطر و میرزاده عشقی معانی کارکردی آن در روانشناسی لوشر به نتایج زیر دست‌یافت:
فراوانی رنگ در اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی در جدولهای زیر قابل مشاهده است.

جدول شماره ۸: فراوانی رنگها در دیوان احمد مطر

شماره رنگ	قرمز (۳)	زرد و سفید (۴)	سیاه (۷)	آبی (۱)	سبز (۲)	قهوه‌ای (۶)	خاکستری (۰)	بنفش (۵)	مجموع
فراوانی	۱۹۵	۱۷۵	۱۴۴	۵۳	۴۰	۳۷	۱۶	۰	۶۶۰
درصد	۳۰	۲۶	۲۲	۸	۶	۶	۲	۰	۱۰۰

جدول شماره ۹: فراوانی رنگها در دیوان میرزاده عشقی

شماره رنگ	زرد و سفید (۴)	قرمز (۳)	سیاه (۷)	قهوه‌ای (۶)	سبز (۲)	آبی (۱)	خاکستری (۰)	بنفش (۵)	مجموع
فراوانی	۳۰۶	۲۴۳	۲۱۶	۱۶۰	۱۰۷	۴۴	۱	۰	۱۰۷۷
درصد	۲۸	۲۳	۲۰	۱۵	۱۰	۴	۰	۰	۱۰۰

جدول شماره ۱۰: ویژگیهای شخصیتی احمد مطر و میرزاده عشقی

احمدمطر	میرزاده عشقی
پرتلاش و پرکار	بسیار پرکار و فعال
خوش‌بین به آینده	نگاه به سوی آینده و پیشرفت
خواهان صلح و آرامش برای مظلومان	خواهان تحول و ترقی و شناخته شدن
ناتوان در حل مشکلات	ناامید نسبت به دستیابی آرزوها
آزاده	آزاده
دارای طبعی پرشور و شوق	مقاوم در مقابل دشواریها
دارای اضطراب ناشی از سرکوب عواطف	دارای اضطراب ناشی از سرکوب عواطف
دارای کنترل شدید و دقیق بر روابط عاطفی	دارای کنترل شدید و دقیق بر روابط عاطفی
بی‌اعتماد به اطرافیان و محافظه کار	بی‌اعتماد به اطرافیان و محافظه کار
منتقد به عملکرد اداره جامعه	منتقد به عملکرد اداره جامعه
خواستار عشق و دوستدار زیبایی	بی‌قرار برای رسیدن به اهداف
ترجیح زندگی عزت مندانه	کمبود عزت نفس
خواستار دستیابی به آرامش در جامعه به واسطه انقلاب	به دنبال یافتن راهی برای فرار از این وضعیت موجود(انقلاب)
انقلابی و اصلاح‌گر	انقلابی و اصلاح‌گر
	خودمحور

بنابر پژوهش انجام شده در زمینه رنگهای به‌کاررفته در اشعار، احمد مطر و عشقی دارای ویژگیهای مشترک اخلاقی بسیاری هستند. در مقایسه شخصیت این دو شاعر می‌توان نتیجه گرفت که هرچند دو شاعر در زمان و جامعه متفاوتی رشد و نمو یافته‌اند اما تضاد شخصیتی بین آنها وجود ندارد. در جدول فوق به صورت خلاصه به مهمترین ویژگیهای شخصیتی این دو شاعر از نظر روانشناسی ماکس لوشر اشاره شده است. در عین حال باید گفت نتایج به دست آمده می‌تواند تام و کامل نباشد زیرا شخصیت افراد علاوه بر مسائل روانشناختی به عوامل فردی، اجتماعی و... وابسته است.

_____ کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل اشعار احمد مطر و میرزاده عشقی

منابع

(۱) کتابها

الف) فارسی

ایتن، جوهانز؛ *کتاب رنگ*؛ مترجم: محمدحسین حلیمی، چاپ پانزدهم، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۴.

رنجبر، احمد؛ *ده مقاله (اجتماعیات در ادبیات)*؛ چاپ اول، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۷.

سلیمی، علی اکبر؛ *دیوان عشقی و شرح حال شاعر*؛ چاپ اول، تهران: چاپخانه آفتاب، ۱۳۲۱.

شفیعی کدکنی، محمدرضا؛ *موسیقی شعر*؛ تهران: نشر آگاه، ۱۳۸۱.

لوشر، ماکس؛ *روانشناسی رنگها*؛ مترجم: ویدا آبی زاده، چاپ سی و یکم، تهران: انتشارات درسا، ۱۳۹۷.

ب) عربی

اسماعیل، عزالدین؛ *الشعر فی اطار الثوری*؛ بیروت: دارالقلم، ۱۹۷۴م.

حسن، عبدالرحیم؛ *مظاهر صاخبه یسیر فیها رجل واحد*؛ مجله العالم: لندن، ۱۹۹۲م.

غنیم، کمال احمد؛ *عناصر الابداع الفنی فی شعر احمد مطر*؛ القاهرة: مکتبه المدبولی، ۱۹۹۸م.

مطر، احمد؛ *الاعمال الشعریة الکامله*؛ لندن: دارالساقی، ۲۰۰۱م.

-----: دارالمحبین، ۲۰۰۸م.

(۲) پایان نامه ها

آبیاری، مهسا، گیتی، شهریار، آقایی، مهرداد؛ «*بررسی شعر عبدالمعطی الحجازی بر اساس نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر، دانشگاه محقق اردبیلی*»؛ دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه آموزشی زبانهای خارجی، ۱۳۹۵.

بزرگی، سوما؛ «*روانشناسی رنگ در اشعار غاده السمان بر اساس نظریه ماکس لوشر*»؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان، ۱۳۹۴.

لطیف پور، عبدالله؛ «*تحلیل افکار و اشعار میرزاده عشقی*»؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۸۵.

منافی، مهسا؛ «*بررسی و مقایسه اشعار طنزآمیز علی اکبر دهخدا و احمد مطر*»؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، پژوهشکده ادبیات، ۱۳۹۲.

۳) مجلات

حائری، هادی؛ «وطن شهید عشق وطن عشقی»؛ *مجله آشنا*، شماره ۱۰، ۱۳۷۲؛ ص: ۷۷-۸۲.
 رجبی، فرهاد؛ «رسالت طنز در شعر میرزاده عشقی و احمد مطر»؛ *مجله زبان و ادبیات عربی*، سال چهارم، شماره ۷، ۱۳۹۱؛ ص: ۷۴-۱۰۲.
 شمعی، میلاد، بی طرفان، مینو؛ «تحلیل مفهوم وطن در شعر و اندیشه میرزاده عشقی»؛ *مجله شعر پژوهی بوستان ادب دانشگاه شیراز*، سال ششم، شماره اول، بهار، پیاپی ۱۹، ۱۳۹۳؛ ص: ۱۳۸-۱۶۰.

صفری، جهانگیر، زارعی، فخری؛ «بررسی عنصر رنگ در دیوان خاقانی»؛ *مطالعات زبانی بلاغی*، شماره ۲، ۱۳۸۹؛ ص: ۸۱-۱۰۸.
 طالبی، انسیه، عباس، طالبزاده؛ «تحلیل شخصیه سمیح قاسم وفقا لاختبار ماکس لوشر النفسی»؛ *بحوث فی اللغة العربیة و آدابها*، العدد: ۱۰، ۱۴۳۵؛ ص: ۳۳-۴۸.
 علوی مقدم، مهیار، پور شهرام، سوسن؛ «کاربرد نظریه روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل شعر فروغ فرخزاد»؛ *پژوهشهای زبان و ادبیات فارسی*، دوره جدید، شماره ۲، پیاپی ۶، ۱۳۸۹؛ ص: ۸۳-۹۴.

قانونی، حمیدرضا، غلامحسینی، پروین؛ «بررسی تطبیقی جایگاه نمادین رنگ و رنگ واره در ادبیات مقاومت نمونه مورد پژوهش اشعار شهریار و سید محمد رضا کردستانی میرزاده عشقی»؛ *فصلنامه علمی پژوهشی زبان و ادبیات فارسی*، سال نهم، شماره ۳۶، ۱۳۹۷؛ ص: ۱۵۰-۱۸۰.

۴) سایت های اینترنتی

مطر، احمد؛ «*دیوان الشاعر احمد مطر*»؛ ۲۰۰۶، بازیابی شده از سایت مکتبه النور:
<https://www.noor-book.com/%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D8%AF%D9%8A%D9%88%D8%A7%D9%86-%D8%A3%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D9%85%D8%B7%D8%B1-pdf>